

ՏՈՒՆ ԵՎ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԻՄԱՍՏԱՅԻՆ ԴԱՇՏՆ ԱՐՏԱՑՈՂՈՂ
ԲԱՌԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ԱՐԱԳԱԾՈՏՆԻ
ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆՈՒՄ¹

Արագածոտնի մարզի Աշտարակի, Ապարանի, Թալինի, Արագածի շրջանների 72 համայնքներում բնակվում են և՛ դարերով այստեղ ապրած հայերի, և՛ 1828-30-ական թվականներին Արևմտյան Հայաստանից՝ Ալաշկերտից, Մուշից, Վանից, ինչպես նաև՝ Հին Բայազետից, Խոյից և այլ վայրերից վերաբնակեցվածների սերունդներ: 20-րդ դարի երկրորդ տասնամյակի կեսերից այստեղ են հաստատվել նաև 1915 թվականի Հայոց ցեղասպանությունից փրկված սասունցիներ և մշեցիներ:

Արագածոտնի մարզի հիշյալ վարչական միավորներում գործառու է են հիմնականում Սասունի, Արարատյան, Մշո, Ալաշկերտի, Խոյի, Բայազետի, մասամբ նաև Վանի, Մակուի բարբառները, ենթաբարբառներն ու խոսվածքները:

Արագածոտնի մարզ կազմակերպած մեր գիտարշավների արդյունքում արձանագրել ենք, որ Սասունի բարբառով խոսել են և այժմ էլ, թեև զգալի փոփոխություններով, շարունակում են խոսել Աշտարակի Ուջան, Սասունիկ, Ավան և Լեռնարոտ, ինչպես նաև Թալինի շրջանի Աշնակ, Իրինդ, Շղարշիկ, Վերին և Ներքին Սասնաշեն, Վերին և Ներքին Բազմաբերդ, Ագարակ, Պարտիզակ, Կաքավաձոր, Կաթնաղբյուր, Դիան, Ոսկեթաս, Զովասար, Դավթաշեն գյուղերի բնակիչները, որոնք ծագումով պատմական Հայաստանի Սասուն գավառից են:

Մարզի բարբառային համապատկերում առանձնանում է նաև Արարատյան բարբառը, որը գործառու է այս տարածքի մի շարք բնակավայրերում (Աշտարակ ք., Օշական, Փարպի, Մուղնի, Կոշ գյուղեր և այլն):

Արագածոտնի մարզի Ապարանի և Արագածի շրջաններում գործառու է հիմնականում Մշո, Ալաշկերտի, մասամբ նաև Վանի, Բայազետի բարբառներն ու խոսվածքները:

Սույն հոդվածի շրջանակներում մենք կանդրադառնանք Արագածոտնի մարզում գործածվող «Տուն և տնտեսություն» իմաստային դաշտն արտացոլող առավել ուշագրավ բառանուններին, որոնցից առանձնացրել ենք *թոնրի օղանցքը, շենը, որմնախորշը և առաստաղը*:

Հիշյալ տարածաշրջանում «*թոնր օղանցք*» հասկացության բառանուններ են դիտարկվել *ակ, ագուգա, սրնդու, ձորձ* բառանունները:

Հ.Աճառյանը *ակ* բառանունը համարում է բնիկ հայերեն բառ՝ հ.ե *ձկ* արմատից սերված : Գիտնականի կարծիքով՝ *ակը* գրաբարյան *ակն* արմատն է, որը բացի իր

¹ Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի ֆինանսավորմամբ՝ 18T-6B302 ծածկագրով գիտական թեմայի շրջանակներում:

բուն մի քանի իմաստներից «գաւառականների մէջ մի քանի նոր առումներով էլ հարստացած է. ինչպէս «շաղագքի անցք, թոնրի ծակ, ապուրի հատ»²:

Արագածոտնի մարզի բարբառային համապատկերի արևմտյան բարբառախմբի գերակշռող խոսվածքներում (Մասուն, Մուշ, Ալաշկերտ) *ակ* բառանունը՝ որպէս թոնրի օղանցք, դրսևորված է *ակ* բառանվան *ագ, հ'ագ, ակ* հնչատարբերակներով, ինչպէս նաև բառակապակցային *թունդրրի ակ, թօնրր ակ, թրնդրրան ակ, թունդրրա ակ* տարբերակներով:

Ապարանի շրջանի մի խոսվածքում, որի բնակիչները Վանից են գաղթել, «թոնրի օղանցք» հասկացության դիմաց բացի *ակ* բառանունից, փաստված է նաև *ակուկա* ուշագրավ բառանունը:

Ըստ Հ.Աճառյանի՝ *ակուկա*-ն ջրի փողրակն է, «հողից թրծած Ո ձևով հենարան», որ թոնրի ակի մոտ են դնում և վառելիք փայտերը վրան դնում, նույն բառը Կարինում «թոնրի ծակ, սնդու» իմաստն ունի: Համարվում է ասորերենից փոխառյալ բառ՝ *agōgā*³: Կարծում ենք՝ Վանի բարբառին հատուկ այս բառանունը, որի նախնական նշանակությունն է եղել «ջրի կավե խողովակ», բառիմաստային ճյուղավորմամբ հիշյալ խոսվածքում այնուհետև ձեռք է բերել «թոնրի օղանցք» նշանակությունը:

Արագածոտնի մարզի սասունցիաբնակ որոշ գյուղերում (Մասունիկ, Ուջան), ինչպէս նաև Ապարանի Նիգավան գյուղում (Քղի) արձանագրել ենք *ձորձ* (*ձորձ, ձորձ* հնչատարբերակովներով) բառանունը՝ որպէս «թոնրի օղանցք» հասկացության բառանուն:

Չորձր «զգեստ» նշանակությունն ունի, սակայն բառի ծագումն անհայտ է: Ինչպէս գիտենք, հաց թխելիս թոնրի օղանցքը փակել են որևէ շորով, որպէսզի թոնրի ջերմությունը դուրս չգա: Կարծում ենք՝ *ձորձ* բառանունը իմաստային զուգորդումների շնորհիվ է ձեռք բերել «թոնրի օղանցք» նշանակությունը:

Սընդու: Բարբառային *սընդու* բառանունը՝ որպէս «թոնրի օղանցք», տարբեր մեկնաբանությունների առիթ է տվել: Գ.Զահուկյանը *սնդու* բառը ներկայացնում է որպէս բարբառային հնաբանություն՝ այն կապելով հայերեն ընթացք, ընթանալ, վ.գերմաներեն sind «ընթացք, ուղի, ճանապարհ», և հ.-ե. sent- «ուղղվել, գնալ, ընթացք, ուղի, ճանապարհ» բառերի հետ⁴:

Նոր Հայկազեան բառարանի հավելվածում փաստված են *սնկուալ, սնկուարք, սնկվրկալիչ, սնտու* բառերը հետևյալ բացատրությամբ՝ որպէս «խուփն կամ դրխաձն սրնկուալի. Ծակ կամ խողովակ թոնրի ի ստորէ՝ որպէս ծխահանք. Ընդ որ արծաձանեն և գլխարկոյն լուցեալ ի նմա թոնրի մխանք, սօլուզլուզ⁵: Ո՛չ ՆՀԲ-ն, ո՛չ Հ.Աճառյանը բառի ծագումնաբանության մասին ոչինչ չեն տալիս: Միայն Հ.Աճառյանը Արաբկիրի բարբառի համար փաստում է *սնկուալ* բառը, որը

² Հ.Աճառյան, *Հայերեն արմատական բառարան* (այսուհետ՝ ՀԱԲ), հ.1, Ե., 1971, էջ 106-109:

³ Հ.Աճառյան, ՀԱԲ, հ.1, էջ 78:

⁴ Գ.Զահուկյան, *Հայ բարբառագիտության ներածություն*, Ե., 1972, էջ 327:

⁵ Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հ.2, Վենետիկ, 1837, էջ 1066:

հիշատակված է նաև ՆՀԲ-ում: Գիտնականը վկայված *սնդկալի* համար հղում է անում *ակնկալ*-ին, այնուհետև՝ *ակ* -ին: Նկատի ունենալով վերը շարադրվածը՝ կարծում ենք, որ *սնկուալը սնդու* և *կալել* բառերի համադրումից առաջացած բառանուն է՝ *սնդուի կալիչ* իմաստով:

Ընդհանրապես բարբառներում *ազր կալել* արտահայտությունը շատ գործածական է: Հնարավոր է՝ այն լաթի կտորն է, որով փակել են թոնրի օդանցքը: Չմոռանանք նաև, որ հենց այս տարածաշրջանի որոշ խոսվածքներում *ձորձ* բառանունը փոխաբերացմամբ ձեռք է բերել «թոնրի օդանցք» նշանակությունը:

Ինչպես գիտենք, թոնրի օդանցքը օդը ներս մտնելու համար է նախատեսված, որպեսզի կրակը բորբոքվի, և երկար ժամանակ թոնիրը կրակ ունենա: Այսինքն՝ թոնրի օդանցքը կրակին սնունդ տալու միջոց է: Չենք բացառում նաև, որ *սընդու* կամ *սընտու* (ՆՀԲ-ում առկա է *սնտու* տարբերակը) բառանունը կարող է առաջացած լինել *ստնտու* կամ *սննդատու* բառանուններից՝ իբրև սնունդ տվող (Ի դեպ, ըստ Հ.Աճառյանի՝ սնունդը և ստինքը նույն արմատից առաջացած բառանուններ են):

Սընդու բառանվան տարածական շառավիղը Արագածոտնի մարզի բարբառային համապատկերում ներառում է Արարատյան բարբառի մի քանի խոսվածքները (Օշական, Փարպի, Մուղնի, Բյուրական (Երևանի մայլա), Աշտարակ և այլն):

Շեւ: *Շեւ* հասկացությունը հիշյալ տարածաշրջանում արտացոլված է հիմնականում *շեւ*, *սեւ*, *շեւգալ*, *դըրընդի* բառանուններով:

Գրաբարյան *անդ* բառաձևը Հ. Աճառյանը համարում է բնիկ հայերեն բառ՝ հնդեվրոպական ծագումով, որի ցեղակիցներ են սանս. *ata* (դռան շրջանակը), լտ. *antae* (դռան երկու կողմերի սյուները): *Անդ*-ը՝ «սեամ, շեմք» իմաստով, առանձին անգործածական է, այն պահված է միայն *դրանդ*, *դրանդք*, *դրանդի* բառաձևերում: Իմաստն է նախադուռ, *դռան գավիթ*, *մուտք կամ շեմք*: Կազմված է *դր-դուռ* (հմմտ. դրացի) և հիշյալ *անդ* բառերից⁶:

Ապարանի շրջանում պահպանված է հնդեվրոպական *անդ* արմատից կազմված *դրանդի* բառաձևի *դըրընդա* հնչատարբերակով, բայց արդեն հասկացության ոչ լիարժեք իմաստով. *դըրընդա* բառաձևն ունի «դռան վերին շեմ» նշանակությունը:

Շեւ հասկացության դիմաց Արագածոտնի մարզի բարբառներում գործառող զուգաբանությունների հաջորդ բառախմբի առանցքը *սեւ* բառանունն է:

Ըստ Գ.Զահուկյանի՝ արխագերենը հայերենի հետ շփման մեջ է եղել հին ժամանակներից սկսած, և *շեւ*-ն ու մի շարք այլ բառեր արդյունք են նրանց հեռավոր ցեղակցության և հնդեվրոպա-արխագ-ադրդեական հնագույն շփումների և «տարրական ցեղակցության» (մանկական բառեր, բնաձայնություններ, ձայնարկություններ): Գիտնականը հնարավոր է համարում *սեամ* (*սեւ*, *շեամ*, *շեւ*) բառի արևմտակովկասյան ծագումը, թեև կարծում է՝ նմանությունը կարող է և պատահական լինել⁷:

⁶ Հ. Աճառյան, *Հայերեն Արմատական բառարան*(այսուհետև՝ ՀԱԲ), հտ. 1, Ե., 1971, էջ 186:

⁷ Գ. Զահուկյան, *Հայոց լեզվի պատմություն, Նախագրային ժամանաշրջան* (այսուհետև՝ ՀԼՊ. ՆԺ), Ե., 1987, էջ 602:

Հայերենի բարբառներում այն դրսևորված է *և' սէւ'* (գրաբարյան սեամ-ից), *և' ս->շ* անցումով համեմատաբար ուշ առաջացած *շէւ'* տարբերակով: Շէւ' բառը *սիւ'* հնչատարբերակով արձանագրել ենք Աշտարակի շրջանի Ավան գյուղում (վերջիններս Սասունի Իշխանաձոր գյուղից են):

Հիշյալ տարածքում *շէւ'* հասկացության դիմաց գրեթե համընդհանուր կիրառություն ունի նույն *շէւ'* բառանունը: Այն դրսևորված է *է-ի* երկբարբառային արտասանությամբ՝ *շէւ'*, Ապարանի, Թալինի, Արագածի որոշ խոսվածքներում:

Արագածոտնի մարզի սասունցիաբնակ որոշ գյուղերում առկա է նաև *շէւ'* բառի *շէւիկ'* - իկ ածանցով բառակազմական տարբերակը (Սասունի Ընգուզնակ, Սաղդուն, Մշո Մկրագոմ գյուղերից գաղթածները՝ *շէւիգ*):

Շեւ+կալ արմատների բառաբարդմամբ առաջացած *շեւակալ* բառանունը իր հնչյունական տարբերակներով, ըստ մեր դիտարկած նյութերի, ընդգրկում է Մուշ-Տիգրանակերտի բարբառախումբը:

Միւզալ հնչաձևով վկայված է Թալինի Վերին Բազմաբերդ (Սասունի Շադախի Գյարմավ գ.), Իրինդ (Սասունի Սեմավ գ.), *սէւզալ*՝ Ներքին Սասնաշեն (Սասունի Փսանք գավառի Մըշկեղ գ.), *սըմզըլ*՝ Աշտարակի Ուջան գ (Սասունի Խարջոզի շրջանի Կուսկետ գ) գյուղերում:

Որմնախորշ: Սենյակում պատի մեջ թողած՝ երեսը բաց պահարան հասկացության բառանուններից Արագածոտնի մարզում առկա են *ակնատ*, *պարրհան*, *պատուխան*, *դոլաբ*, *թ՞րէք* բառաձևերը:

Ակնատ-ը բնիկ հայերեն բառ է, որն առաջացել է ակն (աչք) և հատ(ել) բաղադրիչների բառաբարդումից: Հ. Աճառյանը վկայակոչում է *ակնատ* բառի գավառական ձևերը՝ *ակնատ*, *հակնատ*, որոնք բարբառներում հանդես են գալիս թռչուն որսալու ցանց, ինչպես նաև *ակնատ*՝ պատի մեջ բացված դարան կամ սենյակից սենյակ բացված փոքր պահարան նշանակությամբ⁸:

Ակնատ բառանունը «որմնախորշ» իմաստով արձանագրել ենք Աշտարակի Տեղեր (*ակնատ*, *հակնատ*), Անտառուտ (*ակընատ*), Օհանավան (*ակնատ/պատուխան*) գյուղերում:

Ապարանի և Արագածի շրջանի որոշ գյուղերում որպես որմնախորշ հասկացության բառանուն վկայված են նաև *ակն* արմատից սերված *աճգունկ*, *աճկոճ* բառանունները: Ինչպես հայտնի է, *աչք* բազմիմաստ բառն ունի նաև «դարակ» նշանակությունը, և բարբառային հայերենում *աչկունք* բառանունը *աճք* բառի բառիմաստային ճյուղավորմամբ առաջացած բառանուն է՝ սենյակում պատի մեջ թողած, երեսը բաց պահարան՝ դարակ իմաստով: Ապարանի Արագած և Ատմա գյուղերում վկայված է *աճգունկ*, Արագածի Վարդաբլուր գյուղում՝ *աչքունք* (զուգահեռ նաև՝ *փանջարա*) բառանունները: Արագածի շրջանի Մելիք գյուղում (գաղթածներ Ալաշկերտի գյուղերից) արձանագրել ենք *աճկոճ*, *աճկոնճ* բառանունները՝ «որմնախորշ» նշանակությամբ: Ի դեպ, հիշյալ գյուղում առկա է նաև *ազնաղ* բառանունը, սակայն «պատի մեջ հաղորդակցման համար բաց արած անցք» իմաստով:

Հայերենի բարբառների մի սովոր մասում որմնախորշ իմաստով գործածվել է *պատրհան* բառանունը: Հ. Աճառյանը *պատուհանի* համար ներկայացնում է երկու իմաստ՝ 1. լուսամուտ, 2. պատի մեջ պահարան:

⁸ Հ. Աճառյան, ՀԱԲ, հտ. 1, Ե., 1971, էջ 109:

Ըստ Ջահուկյանի՝ *պատուհան* բառի հին ձևը *պատուրհան*-ն է՝ առաջացած իրանական *paturhānā* (*pati-frāna*) ձևից⁹:

Լ. Հովհաննիսյանը նշում է, որ *պատուհան* բառի իրանական ծագման փաստարկումներ կան որոշ իրանագետների մոտ: Գիտնականը ավելի հավանական է համարում Բենվենիստի բացատրությունը. «Միջին իրանական *pātfrās*-ի համաբանությամբ՝ հյ. *պատուհան*, տեսնում է միջ. իրանական **pātfrān* < **pāti.pāna*. **frāna*, սնս. *prāna*, «փշել» **patifrana* կազմության մեջ տեսնելով «օղանցք, լուսամուտ» իմաստը (*BSL*, 1963,63), մանավանդ որ **patifrana*-ի համապատասխանությունը ակնհայտ է հատկապես *պատուհանի պատրհան* տարբերակի հետ, որն ավելի հին ձև է և պահպանված է նաև արդի որոշ բարբառներում»¹⁰:

Որմնախորշ հասկացության դիմաց Արագածոտնի մարզում փաստել ենք *պատրհան* և *պատուհան* բառանունները: *Պատրրհան* տարբերակը գործառում է հիմնականում արևելյան բարբառներում և խոսվածքներում (Փարպի, Մուղնի գյուղեր՝ *պատրրհան*, Օշական, Կոշ գյուղեր՝ *պրտրրհան*):

Ապարանի շրջանում ապրող ալաշկերտցիների և վանեցիների խոսվածքներում գործածվում է *պատուհան* բառի *պատուխան* (*h>ju*) հնչատարբերակը: Թալինի խոսվածքում՝ *պատուհան*:

Հիշյալ տարածաշրջանում «պատի մեջ պահարան» նշանակությամբ հիշատակելի է նաև *ծալքատեղ* բառանունը, որը Արարատյան բարբառի խոսվածքներում գործածվում է իմաստային որոշակի տարբերակմամբ: Օրինակ՝ Օշականի խոսվածքում *պրդրրհանը* պատի մեջ փոքր պահարանն է, իսկ *ծալքատեղը*՝ մեծը, որը ծառայում է անկողին պահելու համար:

Մեկ այլ ուշագրավ բառանուն էլ արձանագրել ենք Աշտարակի Լեոնարտս գյուղում (Մասունի Գեղեգուզան գյուղից գաղթածներ): Տվյալ բարբառին բնորոշ *ագնադ*, *շրբաք* բառանուններից բացի գործառել են նաև *բադաչք* բառանունը՝ այսինքն՝ պատի աչք, որը բարբառի յուրօրինակ լեզվամտածողությամբ ձևավորված բառանուն է:

Պատի մեջ թողած, երեսը բաց պահարան իմաստով Արագածոտնում առկա է նաև *թարեք* (նաև՝ *թարեկ*, *թարիկ* հնչաձևերով) բառանունը, որը *դարակ* բառի բարբառային տարբերակն է: Բառը համարվում է իրանյան փոխառություն՝ պիլ. *darān* ձևից առաջացած¹¹: Այն գործածական է հատկապես Ապարանի, մասամբ նաև Թալինի խոսվածքներում:

Պարսկերենից փոխառյալ *դոլաք* բառանունը՝ որպես որմնախորշի նշանակելի, գործածական է Բյուրականի, Ապարանի շրջանի Ձորագլուխ գյուղերի խոսվածքներում:

Պարսկական փոխառություն համարվող *փանջարա* բառանունը հիշյալ տարածաշրջանում գործածվում է որպես որմնախորշ հասկացության նշանակելի: Այն վկայված է Թալինի Ակունք, Ապարանի Ծաղկաշեն գյուղերում:

Արագածոտնի մարզի սասունցիաբնակ գյուղերում գործառում է նաև արաբերենից փոխառյալ *շրբաք* (նաև՝ *շրբակ*) բառանունը:

⁹ Նույն տեղում, էջ 540:

¹⁰ Լ. Հովհաննիսյան, *Հայերենի իրանական փոխառությունները*, Ե., 1990, էջ 257:

¹¹ Հ.Աճառյան, *ՀԱԲ*, հտ. 1, էջ 633:

Աշտարակի Ուջան գյուղի (Սասունի Հազգո գյուղից գաղթածներ) խոսվածքում հանդիպում է *պրդնորտ* բառանունը՝ քննության առարկա իմաստով: Ենթադրում ենք այն *պահնորդ* բառի բարբառային մի տարբերակ է:

Առաստաղ: Այս հասկացության բարբառային զուգաբանություններից Արագածոտնի մարզում տարածական ընդգրկումով գործածական են *առիք, օջորք* բառանունները:

Հ. Աճառյանը *առիք*-ը համարում է բնիկ հայերեն բառ՝ հնիս. *stel - դնել, զետեղել, բարձրացնել, կանգնեցնել, ցից, սյուն, յենարան* արմատից՝ *առ* մասնիկով¹²: Գ.Ջահուկյանը *առիք* (*առաստաղ*) բառի ստուգաբանությունը կասկածելի է համարում իմաստային զգալի տարբերության պատճառով¹³:

Թալինի, Ապարանի, Արագածի, մասամբ նաև Աշտարակի խոսվածքներում գործածվում է հիմնականում *առիք* բառանունը՝ *հառիք* (Ապարան՝ Վանից գաղթածներ 1828-1829 թթ), *հ'առիք* (Աշտարակի Կարբի, Ուշի, Ապարանի Ծաղկաշեն գյուղեր), *հառիք'* (Աշտարակի Տեղեր գ.), *առիկ* (Ուջան, Սասունիկ գյուղեր), (Ապարանի Ջորագլուխ գ.), *հառինք* (Աշտարակի Ավան գ.՝ Սասունի Իշխանաձորից), *հ'ռիկ* (Թալինի Ակունք գ.), *առինկ(ք)* (Աշտարակի Ավան, Լեռնարոտ գյուղեր) հնչյունական տարբերակներով: Հիշյալ տարածքում Մուշի և Ալաշկերտի խոսվածքներում տան հիմնավոր մաքրություն իմաստով գործածվում են *առիք* բառից ձևավորված *պատուհառիք* կամ *պատհառիք*, իսկ Բայազետի բարբառով խոսող Կարբի և Քուչակ գյուղերում գործառում են *ավելխորթ, խորթուսուրփ անել* յուրօրինակ բառաձևերը:

Թալինի Ներքին Սասնաշեն գյուղի խոսվածքում որպես առաստաղ հասկացության նշանակելի արձանագրել ենք *արկեղագ* յուրօրինակ բառանունը, որը, կարծում ենք, ամենայն հավանականությամբ *առիքի տակ* բառակապակցությունից բաղադրված բառանուն է:

Օջորք: Հ.Աճառյանի կարծիքով՝ *օջորք* բառը սերտ աղերսներ ունի *աճառ* արմատի հետ, որը, ըստ նրա, արաբական փոխառություն է՝ *iJār* «տանիք»¹⁴:

Միջին հայերենում արդեն գործածվում է *ոճոռք* բառը՝ իբրև առաստաղ:

Առաստաղ հասկացության *օջորք* բառանունը Արագածոտնի մարզում վկայված է գերազանցապես Արարատյան խոսվածքներում՝ Փարպի, Կոշ, Օշական, Աշտարակ և այլն:

Այսպիսով՝ Արագածոտնի մարզի բարբառային բառապաշարում գործառող «Տուն և տնտեսություն» իմաստային դաշտն արտացոլող որոշ բառանունների բարբառային դրսևորումները քննելիս եկել ենք այն եզրահանգման, որ հիշյալ տարածքի բարբառները և խոսվածքները պահպանել են բնիկ հայերեն այնպիսի բառանուններ, ինչպիսիք են *ականատր, դրանդին, առիքը*: Արագածոտնի մարզի խոսվածքները ևս անմասն չեն մնացել փոխառություններից, որոնց մեջ կան ինչպես հին (*շեւ, օջորք, պատրիան*), այնպես էլ նոր փոխառություններ (*շրբակ թարեք, դուլար* և այլն):

¹² Հ.Աճառյան, ՀԱԲ, հտ. 1, էջ 254:

¹³ Գ.Ջահուկյան, ՀԼՊ. ՆԺ, էջ 188-189:

¹⁴ Հ. Աճառյան, ՀԱԲ, հտ. 1, էջ 140: